

Kentsel Dönüşümün Öncülü ve Ardılı Olarak Göç: Zeytinburnu Sümer Mahallesi Örneği

Betül Günaydın*

Öz

Makalede kentsel dönüşüm sürecini yaşayan hanelerinsosyo-ekonomik durumları incelenmiştir. Çalışmada, saha araştırması ve derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır. Kentsel dönüşüm projesi uygulanan Zeytinburnu Sümer Mahallesi'nde 2013 yılında 192 örneklem seçilerek hane başkanları ve eşleriyle mülakatlar yapılmıştır. Sunulan veriler hane başkanlarının doğum yeri bölgelerine göre tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Görüşülen kişilerin %80'i geçmişte göç tecrübesi yaşamıştır. Kişilerin kentsel dönüşüm sonrası yaşam planlarında çeşitliliklerin olduğu ve yeni bir göçe hazırlandıkları tespit edilmiştir. Çalışmada "Kentsel dönüşüm sonrası yapılan bu göç, terminolojik ve kültürel olarak nasıl değerlendirilmelidir?" sorusuna cevaplar aranarak önerilere yer verilmiştir. Tespitler mülakatlar üzerinden yapılarak, kentsel dönüşümle doğan yeni göç biçimine bir tanımlama getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, kent, kültür, kentsel dönüşüm

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Görsel Kültür Anabilim Dalı, e-posta: betulgunaydin@yahoo.com

Migration as Premise and Successor of Urban Renewal: Example of Sumer Neighbourhood

Betül Günaydın*

Abstract

In this article socio-economic situations of the households experiencing the urban renewal process were examined. Field research and in-depth interview are the methods used in the preparation of this study. 192 samples were selected from Zeytinburnu, Sümer district, the implementation area of the urban renewal project and interviews are made with the heads of the households and their wives. The data presented is classified according to the birthplace of the heads of the households and evaluated so. 80 % of the people interviewed had migration experience in the past. It is determined that people prepared for a new migration after urban renewal and had diversity in their life plans. In the study the answers are sought to the question "How should this migration made after the urban renewal evaluated from terminological and cultural aspects?" Suggestions are made in this context. A new definition is made for the new form of migration born with the urban renewal through the conclusions drawn from the interviews.

Keywords: Migration, city, culture, urban renewal

---

* Postgraduate Student, Trakya University, Institute of Social Sciences, Visual Culture Department, e-mail:betulgünaydin@yahoo.com

Giriş

Kentler, bağlı oldukları ekonomik ve toplumsal dizgelerin birer parçası, minyatürü, aynasıdır. Genel yapının tüm özellikleri, güzellikleri ve hastalıklarıyla birlikte onlara da yansır. Roma'da İtalya'yı, Londra'da İngiltere'yi, Jakarta'da Endonezya'yı, İstanbul'da Türkiye'yi tüm özellikleriyle kolayca bulabilirsiniz (Keleş, 2005:9). Türkiye'nin kozmopolit kenti olan İstanbul, küreselleşmeden doğrudan etkilenmiştir. Sanayi Devrimi sonrası dünya bazında artan göç hareketleri, kent merkezlerinde değişimler oluşturmuştur. Bu değişimler sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan çok yönlü olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte çok kültürlülüğün keşiştiği kentlerde kent kültürünün oluşmasında, öğelerin korunmasında ve geliştirilmesinde bütün aktörlere çeşitli görevler düşmektedir. Bu görevler gözle görülür elle tutulur olmamakla birlikte fark edilebilir olmaktadır. Kente çeşitli sebeplerle göç etmek isteyen veya göçe itilen bireylerin kente entegrasyonu her zaman eşit hızda ve düzeyde olmamakla birlikte bir değişim geçirdikleri muhakkaktır.

Türkiye'de 1950'ler sonrası benimsenen sanayileşme politikaları ile tarımda ciddi bir çözülme meydana gelmiştir. Bu çözülme göç hareketliliklerine ivme kazandırmış olup başta İstanbul olmak üzere sanayi gelişiminin yaşandığı kentler hızlı bir göçe maruz kalmıştır (Türkün vd., 2008:26). İstanbul'un gerek coğrafi konumu gerekse ekonomik getirileri Türkiye'de yaşayan halk için kente çekici bir bölge olma özelliği kazandırmıştır. Göçe zemin hazırlayan bölgenin iticiliği ve/ya çekiciliği faktörü, halkın zamanla İstanbul'a göç etmesiyle sonuçlanmıştır. İstanbul'a doğru gerçekleşen yoğun göç dalgaları ve ardından gelen hızlı kentleşmeyle birlikte kentte gecekondulaşma ve bozuk yapılanma meydana gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak kentsel dönüşüm projeleri üretilmeye çalışılmıştır.

Kentsel dönüşüm projelerinin halkın kent içinde yer değiştirmesi, kentten kıra ve kentten kente göç etmesi gibi çeşitli göçleri beraberinde getirmiştir. Yerel yönetimler tarafından kentin bir dönüşümü ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Bu dönüşüm sürecinin olumlu ve

olumsuz etkilerinin varoluşu bu konuda yapılan tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu etkilerin neticesinde halkın yeni bir göçe itilmesi bu makalenin konusu olarak belirlenmiştir. *“Kentsel dönüşüm sonrası yapılan bu göç, terminolojik ve kültürel olarak nasıl değerlendirilmelidir?”* sorusuna cevaplar aranarak önerilere yer verilmiştir. Tespitler mülakatlar üzerinden yapılarak kentsel dönüşümle doğan yeni göç biçimine bir tanımlama getirilmiştir.

Kente geldikleri noktada ilk olarak barınma ihtiyacına çözüm arayan bireyler, bekârhanede kalma, akrabaların yanında kalma, gecekondu yapma, daire kiralama, ev alma gibi çeşitli ekonomik ve sosyal olarak farklılıklarını yansıtan çözümler bulmaktadır. Araştırma yapılan Zeytinburnu Sümer Mahallesi, İstanbul’un ilk gecekondu mahallelerindedir. Şu anda Sümer Mahallesi aslında üçüncü dönüşümünü yaşamaktadır. İlk olarak gecekondu şeklinde yapılarla kurulan Sümer’de daha sonra müteahhitler eliyle apartmanlar yükselmeye başlamış olup, bugün ise devlet eliyle siteler inşa edilmektedir. Zeytinburnu Sümer Mahallesi’nin 2009’da pilot bölge olarak ilan edilmesiyle birlikte bölgenin dönüşümü uygun görülmüştür. Sümer’in pilot bölge olarak ilan edilmesi ve kendine özgü yapısının bulunuyor olması araştırma bölgesi olarak seçilmesinde etkili olmuştur. İstanbul Üniversitesi Antropoloji Bölümü öğrencileri, 2013 yılında bölüm başkanları danışmanlığında 13 kişilik bir ekip olarak 192 hane üzerinde derinlemesine mülakat yöntemi uygulayarak saha araştırması gerçekleştirmiştir. Araştırma yapılan bölgede 436 hane olduğu tespit edilerek bunlardan 210’u mülakat yapılacak hane olarak belirlenmiştir. Kullanımda olmayan daireler bulunması sebebiyle çalışma 192 örneklem üzerinden gerçekleşmiştir. Araştırmada ‘hane başkanı’ ve ‘hane başkanı eşi’ olan kişilere mülakat uygulanmıştır. Mülakatlarda görüşmeler ortalama bir saat sürmüştür. Her kişi için hazırlanmış olan mülakat formu, demografik yapı, göç, mesken, ekonomik yapı/çalışma hayatı, sağlık, sosyal hayat, kentsel dönüşüm süreci ve kanaat/tutum olmak üzere sekiz ana başlıktan oluşmaktadır. Toplanan veriler araştırmada yer alan bireylerin kendi odaklandıkları noktalar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu

makalede kullanılacak olan veriler ise 'Hane Başkanının Doğum Yeri Bölgesi' ana ayrımı üzerinden değerlendirilmiştir. Mahalleye ait veriler 'Marmara Bölgesi', 'Karadeniz Bölgesi', 'Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi' ve 'Diğer Bölgeler' olmak üzere 4 ana ayrım şeklinde süzülmüştür. Diğer Bölgeler başlığını taşıyan ayırmada, doğum yerlerinin bulunduğu, bölgesi düşük frekanslı hane başkanları dâhil edilmiştir. Diğer Bölgeler ayırımında yer alan hane başkanları, İç Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi ve yurt dışı doğumlu hane başkanlarıdır.

Saha araştırması neticesinde oluşturulan bu makale iki ana bölüme ayrılmıştır. Öncelikle kent, kentsel dönüşüm ve göç kavramları ele alınarak Sümer'de yaşayan kişilerin göç özelliklerine yer verilmiştir. Kentsel dönüşüm sonrası yaşayacakları göçe yeni bir tanımlama getirilmiştir. Ardından görüşülen kişilerin sosyo-ekonomik yapıları üzerinden kentsel dönüşüm süreci değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise kentsel dönüşüm projesi ve değişen sosyo-ekonomik yapı üzerinde tartışmalar yapılarak önerilere yer verilmiştir. Makale süresince, kentsel dönüşümün siyasi yönü kaleme alınmamıştır. Yalnızcasaha araştırması yapılan bölgeye ait verilere ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Kent, Kentsel Dönüşüm ve Göç

Dünyadaki ülkeler bazında bakıldığında evrensel olarak bir kent olgusunun var olduğundan söz edilebilmektedir. Kent tanımları çok çeşitlilik göstermekle beraber hemen tüm tanımlarda kente münhasır özelliklere vurgu yapılmasından dolayı yapılan tanımlamalarda benzerlikler görülmektedir. Kentlerin yoğun nüfusa sahip olması ve bu nüfusa barınma imkânı tanınması sonucunda kentlerde yoğun konut alanları oluşmaktadır. Tarık Şengül, kent çalışmalarının tarihini *The City* başlıklı çalışmasından dolayı Weber'e dayandırmaktadır. Patrick-Dunleavy(1982) kent üzerine farkındalığın 1890'larda Weber, Tönnies ve Simmel'le birlikte başladığını, başat bir çalışma alanı olarak ise

1920-1930'lu yıllarda Chicago Okulu'yla birlikte olduğunu belirlemiştir(Özdemir,2012:152).

Kentte yaşanan konutların zamanla yetersiz kalması, kronik olarak yıpranma yaşaması veya bölgenin afet bölgesi olması hasebiyle zararın yaşanması gibi çeşitli sebeplerle mekânsal dönüşüm/yenileme ihtiyacı doğmaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamalarında yöneticiler tarafından planlanan dönüşüm veya restore çalışmaları yürütülmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin Türkiye uygulamalarında genellikle kentte var olan sosyal yapı, ilişkiler ağı göz ardı edilmektedir. Dönüşüm çalışmaları yalnızca konutların dönüştürülmesi olarak görülmektedir.

Kentsel dönüşüm kavramı aslı itibariyle bakıldığında kapsayıcı bir kavram olup, kentsel alana pek çok müdahale biçimini içinde barındırmaktadır. Kentsel yenileme/yenileştirme, yeniden canlandırma (revitalisation), sağlıklaştırma (rehabilitation), koruma (preservation/concervation), bezeme (refurbishment), sağlamaştırma (strengthening), yeniden yerleştirme (relocation), yeniden kentleştirme (re-urbanisation), eski dokuda yeni bina yapımı (infill development), soyulaştırma/mutenalaştırma (gentrification), imar-ıslah (upgrading) gibi kavramlar, kendi anlam içeriklerine uygun olarak, kentin tümüne veya bir bölümüne müdahale ederek dönüşüm uygulamasının yapılmasını ifade etmektedir (Arslan, 2011:18).

Kentsel dönüşüm uygulamalarına çeşitli alanlardaki kuramcılar tarafından tanımlamalar getirilmiştir. Lichfield'a göre kentsel dönüşüm, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilecek sonuçların üzerinde bir uzlaşmadır. Donnison'a göre ise kentsel dönüşüm, kentsel çöküntü alanlarında yoğunlaşan sorunları eşgüdümlü bir biçimde çözümlenmek için ortaya konulan yeni yol ve yöntemlerdir. Roberts kentsel dönüşümü, kapsamlı ve bütünlük (entegre) bir vizyon ve eylem olarak bir alanın ekonomik, fiziksel, toplumsal ve çevresel koşullarının sürekli iyileştirilmesini sağlamaya çalışmak olarak tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, yitirilen bir ekonomik etkinliğin yeniden geliştirilmesi ve

canlandırılması, işlemeyen bir toplumsal işlevinişler hale getirilmesi; toplumsal dışlanma olan alanlarda, toplumsal bütünleşmenin sağlanması; çevresel kalitenin veya ekolojikdengenin kaybolduğu alanlarda, bu dengenin tekrar sağlanmasıdır.” (Akkar, 2006:29).

Kentsel dönüşüm kavramı özü itibari ile mekansal bir dönüşüm olarak görülüyor olsa da, aslında mekân ve toplumsal ilişkiler arasında varolan diyalektik ilişki üzerinde temellenerek bütüncül bir bakış açısını/dönüşümü ortaya koymaktadır (Demirsoy, 2016:7). Kentsel dönüşüm uygulamalarının başlangıç noktası olarak Avrupa’da Sanayi Devrimi ve II. Dünya Savaşı sonrası olarak kabul edilmektedir. Avrupa’da gerçekleşen Sanayi Devrimi neticesinde kentlere yoğun göçler gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında kentlerde tahribat ve yıkımlar görülmüştür. Bu nedenlerden dolayı Avrupa’da kente gelen işçilerin oluşturdukları düzensizlikler ve savaş sonrası oluşan tahribat sebebiyle kentsel dönüşüm projeleri başlatılmıştır. Ülkemizde ise ilk olarak 1948 yılında Ankara’da oluşan gecekondu problemini çözmek gayesiyle ‘Ankara’da Belediye ve Devlete Ait Arsaların Mesken Yapacaklara Tahsisi Hakkında 5218 Sayılı Kanun’ ile başlatılmıştır (Demirkıran, 2008:16).Günümüzde kentsel dönüşüm konut bazlı, mahalle ve ilçe bazlı olarak projelendirilebilmektedir.

Kentsel dönüşümün amaçlarını üç farklı grup altında değerlendirmek mümkündür. Bunlar; sosyal, fiziksel ve ekonomik amaçlardır. Sosyal amaçlar; sağlıklı ve güvenli standartlara erişilmesi, sosyal köhneleşmenin engellenmesi, bölgenin çöküntü alanına dönüşmesinin önüne geçilmesi ve farklı kesimlerin bir arada yaşamının sağlanmasıdır. Fiziksel amaçlar; yaşam alanlarında oluşan köhneleşme ve slumlaşma sorunlarının kaldırılması, mevcut yoğunluğun dengelenmesi, doğal afetlere karşı dayanıklılık kazanılması ve kentin değişim ihtiyacına cevap verilmesidir. Ekonomik amaçlar; kentteki ekonomik dengesizliğin azaltılması, iş hayatının canlandırılması, değeri azalan kent parçalarının tekrar kente kazandırılması ve mali olanakların geliştirilerek yaşam kalitesini artırıcı ekonomik modellerin ortaya konulmasıdır (Çatalbaş, 2011:12-13).

Türkiye’de uygulanan kentsel dönüşüm projeleri uygulamalar açısından kategorize edildiğinde 6 farklı kategori ile karşılaşılmaktadır;

1. Islah ve imar planları kapsamında gecekondular alanları,
2. Kent merkezleri /merkezi iş alanları,
3. Kentlerin ekonomik olarak ömrünü doldurmuş kesimleri,
4. Çöküntü alanları,
5. Özelleştirmeye konu olmuş alanlar,
6. Afet riski alanlarının dönüşümüdür.

Kentsel dönüşüm bölgelerinin durumları planlamacılar tarafından tespit edilerek yapılan uygulamalarda bölgenin ihtiyacına göre çeşitlilikler görülmektedir. Makalede örnek alan olarak belirlenen Zeytinburnu Sümer Mahallesi’nin ‘afet riskli alan’ olarak belirlenmesiyle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi değerlendirilecektir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarının bireyler üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır. Gerçekleştirilecek olan projelerde devletin ve diğer uygulayıcı firmaların interdisipliner çalışmalarda bulunarak faaliyete geçmeleri en sağlıklı olan yöntemdir. Sosyolog, mimar, antropolog, şehir plancısı, ekonomist gibi farklı disiplinlerde görev alan kişilerden ve farklı bilim dallarından beslenmesi gerekmektedir. Roberts’e göre kentsel dönüşümün temelde 5 hedefi bulunmaktadır:

1. *Kentin fiziksel koşulları ile toplumsal sorunları arasında doğrudan bir ilişki kurulmasıdır:* Bölgede görülen ‘kentsel çöküntü’ olarak tanımlanan alanların durumu incelendiğinde toplumsal sorunların altyapısını oluşturduğu görülecektir. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projeleri, temelde toplumsal bozulmaları araştırarak çözümler öne sürer. Sonuç olarak bölgedeki çöküntü problemine çözüm bulmayı hedefler.
2. *Kent dokusunu oluşturan birçok* ögenin fiziksel olarak dönüşüm ihtiyacına cevap vermek: Kentsel dönüşüm projeleri kentin hızla büyüyen, değişen ve bozulan dokusunda ortaya çıkan yeni fiziksel, toplumsal, ekonomik, çevresel ve

altyapısal ihtiyaçlarına göre kent parçalarının yeniden geliştirilmesine olanak sağlanma özelliğini taşımaktadır.

3. *Kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı bir ekonomik kalkınma modelinin/yaklaşımının ortaya konulmasıdır:* Fiziksel ve toplumsal bozulmanın yanı sıra, kentsel alanların çöküntü bölgeleri haline gelmelerinin en önemli nedenlerinden birisi, bu alanların ekonomik canlılıklarını yitmesidir. Kentsel dönüşüm projeleri fiziksel ve toplumsal çöküntü haline gelen kent parçalarında ekonomik canlılığı yeniden getirecek stratejiler geliştirmeyi, böylece kentsel refah ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlar.
4. *Kentsel alanların en etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejilerin ortaya konulmasıdır:*Bugünde sürdürülebilirlik hedefi ile ilişkili olarak, kentlerde daha önce kullanılmış ve atıl olan alanların tekrar kullanımını sağlayan ve kentsel büyümenin ve yayılmanın sınırlandırılmasına yönelik kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmesi doğrudan bu hedefle ilintilidir.
5. *Toplumsal koşulların ve politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikaların şekillendirilen ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktadır:* Günümüzde kentsel alanların üretilmesi yada yeniden geliştirilmesi çok paydaşlı bir planlama ve tasarım süreciyle gerçekleştirilmektedir.

Batı yazınında kentsel dönüşüm projelerinde, kamu ve özel sektör katılımının yanı sıra sivil toplum örgütleri ve toplumun farklı kesimlerinin katılımını sağlayan bir planlama anlayışı benimsenmekte; kentsel politikanın çok aktörlü müzakere süreçleriyle şekillenmesi gerektiği kabul edilmektedir (Akkar, 2006:30).

Ülkemizde kentsel dönüşüm projelerinin uygulanma ihtiyacını doğuran temel meseleye bakıldığında karşımıza kentleşme problemleri çıkmaktadır. Kentleşme ve ardında yatan göç hareketleri bugünün Türkiye'si'nin kent manzarasını oluşturmuştur.

Kentleşme, tarımsal uygulamalara modern girdilerin eklenmesiyle kırdaki emek ihtiyacının azalması sonucunda nüfusun tarım dışı alanlara, sanayi ve karmaşık iş örgütlerinin yer aldığı kente akını sonucu ortaya çıkmıştır. Kentleşme, kavram olarak itici ve çekici güçlerin etkisiyle oluşan ve değişen nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Göç, Türkiye’de gerçekleşen kentleşme sürecinin en önemli unsurları arasında yer almaktadır. Kentlerin büyümesi, sadece kentte yaşayanların doğal nüfus artışı ile değil göçle gelen nüfus ile oluşmaktadır (Bilgili,2011:387). Türkiye’de 1960’dan sonra kentlerin gelişme yapılarına konut çevreleri çerçevesinde bakıldığında iki tür süreç yaşanmıştır; birincisi ‘doğal’ bir gelişme kalıbıdır. Bu kalıba dâhil olanlar üst gelir grupları lojman ve yerleşke tipi konut çevreleridir. İkincisi ise, ‘patolojik’ bir gelişme kalıbında şekillenen çevre işçilerin ve alt gelir gruplarının toplumsal mekânı olan gecekondu ve çok katlı bakımsız apartman konut çevreleridir. İlişkisel bir analiz temelinde yaklaşıldığında bu süreç kent alanlarına doğru yaşanan bir iç göç süreciyle desteklenmiştir. Kentte plansız yapılanma istikrarlı hale gelerek ‘çevre kalitesi düşük, kompleks ve heterojen bir yerleşme dokusunu’ egemen hale gelmiştir (Arlı, 2005:299).

Kentte istihdam, iş hareketliliği ve daha yüksek gelir sağlama ihtimalinin yüksek olması göçmenler için hayat standartlarını yükseltmek ve kentsel tüketim kalıplarını benimsemek adına büyük önem taşımaktadır. Bunlar göçmenlerin hayata olumlu bakışını sağlamaktadır (Karpap, 2003:334). Kente göç edenler, kentte varolabilmek adına, kentte var olan yapıyı ve dolayısıyla devingenlik kanallarını kullanmak durumunda kalmaktadır. Göçün yerleşik nüfusa göre öneminin az olduğu durumlarda, kentte varolan yapının ve devingenlik kanallarının yeni gelenleri emebilme olanağı vardır. Ancak, Türkiye gibi sayısal olarak geniş kitlelerin çok kısa bir döneme büyük göç hareketi sığdırdıkları ülkelerde, göç edenlerinde yapı ve işleyişi etkilemeleriyle birlikte değiş-tirmeleri söz konusudur (Erder, 2011:15).Göç eden bireylerin doğup büyüdüğü eylemlerini gerçekleştirdiği, hatıralarını biriktirdiği, kendini güvende hissettiği memleketinden ayrılması yeni fiziki mekânlar, ya-

şam tarzları, kimlikler ve yeni kültürlerle yeni bir yaşama adım atması her göçü biricik ve kendine özgü kılmaktadır (Özensel, 2012:392). Edward Said'e göre göç "*kesintili bir var olma durumu olup geride bırakılan yerle bir kavgaya tutuşma biçimidir.*" (Chambers, 2005:11).

Kentleşme ve göç ilişkisi üzerine yapılmış oldukça zengin çalışmalar bulunmaktadır. Bu perspektiften bakış genel değerlendirmelere gidilse yolunda sağlam adımlar atılmasını sağlamaktadır. Makalede temel tanımlar üzerinden yola çıkılarak saha araştırmasının değerlendirilmesi yapılacaktır. Tanımlar, yapılacak değerlendirmelerin temellerini oluşturmaktadır. Tanımda yer alan kriterler olayın hangi başlıkta yer alacağını bizlere göstermektedir. Sümer Mahallesi'ni göç bağlamında değerlendirmeye göç teriminin karşılığı verilerek başlanacaktır.

Göç Terimleri Sözlüğü'nde göç, "*Uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içinde yer değiştirmek, süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri*" olarak tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009).

Göç, birey ve toplum bazında çok farklı etkileri olan özel bir olgu olup sosyal bilimlerde çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Tarihsel çerçevede göç sebeplerine bakıldığında kıtlık, iç savaşlar, dinsel ve diğer şiddet olayları, soykırım ve siyasi sürgünler görülmektedir (Özmen & Zeren, 2012:457). Karpas'a göre bu sebepler ticaretin genişlemesi, para ekonomisinin başlaması ve tarımsal üretimin pazara uğramasıyla mübadele ve ihracat kapısı olarak hizmet veren kent merkezlerinin ortaya çıkmasıdır. On dokuzuncu yüzyılda bunların neden olduğu geleneksel toplumsal yapıların çözülmeye başlaması, göçün temelini hazırlayan en büyük tarihsel etkidir (Karpas, 2003:40). Bu etkenler kişinin kendi rızasıyla yaptığı bir göç hareketini meydana getirmektedir.

Göç toplum değişimlerinin ana nedenidir. Gelenekleri, tutum ve davranışları birbirinden farklı olan göçmenlerle yerli halkın bir arada yaşayabilmeleri için birbirlerinin gelenek ve adetlerini benimsemeleri veya hiç olmazsa karşı tarafın farklı bir sosyal yapıda olduğunu kabul

etmeleri gerekmektedir. Göç hem göçmeni hemde yerleştikleri ortamı değiştirir (Karpat, 2013:82).

Tekeli'ye göre göç yorumlarında, dört farklı analiz grubu bulunmaktadır.

Birinci grup analize göre göç; sosyal sistemin bozulan dengesini tekrar sağlamak için ortaya çıkan bir mekanizmadır,

İkinci grup analize göre göç; toplumun evrimi sırasında geçirdiği dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan tek yönlü bir uyum hareketidir.

Üçüncü grup göç analizine göre göç; net göç analizi üzerinde değil toplumdaki tüm yer değiştirmeler üzerinde durur. Eğer bir toplumda belirli dengelerden sapmalar yada evrimsel bir gelişme yönü olmasa bile göç olacaktır.

Dördüncü grup analize göre göç, sosyal sisteme siyasal süreçler sonucunda uygulanan göç politikaları göçleri doğurmaktadır (Tekeli, 2008: 25-27).

Sümer Mahallesi Alan Çalışması Yöntem, Süreç ve Bulgular

İstanbul Zeytinburnu İlçesi Sümer Mahallesi üzerinde yapılan bu çalışmada 192 hane ile derinlemesine mülakat yöntemi uygulanarak görüşmeler yapılmıştır. Araştırma 2013 yılında İstanbul Üniversitesi Antropoloji Bölümü öğrencileri olan 13 kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada süreç ve yöntem kontrol desteği bölüm başkanları tarafından yürütülmüştür. Zeytinburnu Sümer Mahallesi örnek alan olarak 2012 yılında belirlenmiş ve ön araştırmalar başlamıştır. 2012 yılı itibariyle Sümer Mahallesi'ne ziyarete gidilerek bölge halkı ile bakkal, fırın, cami, vb. gibi alanlar gözlemlenmiş, kişilerle kentsel dönüşüm süreci hakkında konuşulmuştur. Bu safhada mahalle halkının araştırmacılara aşinalık kazanması sağlanmıştır. Ön araştırmalar neticesinde mülakat formları hazırlanmıştır. 2013 yılında mülakatlara başlanmıştır. Mülakat formları kadın ve erkek olmak üzere iki ayrı şekilde düzenlenmiştir. Mülakat formları sekiz ana başlıktan oluşmakta

olup bunlar; demografik yapı, göç, mesken, ekonomik yapı/çalışma hayatı, sağlık, sosyal hayat, kentsel dönüşüm süreci ve kanaat/tutum şeklindedir. Mülakat süresi ortalama bir saat olup mülakat yapılan kişinin tutumuna göre süre artış göstermektedir. Toplanan veriler her bireyin odaklandıkları noktalar üzerinden değerlendirilmiştir. Bu makalede kullanılan veriler ise 'Hane Başkanının Doğum Yeri Bölgesi' ana ayrımı üzerinden değerlendirilmiştir. Mahalleye ait veriler, Marmara Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diğer Bölgeler olmak üzere dört ana ayrım şeklinde süzülmüştür. Sümer'de yaşayanların doğum yeri bölgesine bakıldığında, 'Diğer Bölgeler' başlığı altında değerlendirilen hane başkanları, Sümer'e en az sayıda göç veren bölgelerden gelen kişileri oluşturmaktadır. Örneğin, Ege Bölgesi'nden Sümer Mahallesi'ne göç eden yalnızca bir kişi bulunmaktadır. Bu kişi ve bunun gibi düşük frekanslı bölgelerden olan kişiler bu gruba dâhil edilmiştir. Bütün bu sürecin işleyiş takvimine bakıldığında, Aralık 2012'de mahallede ön araştırmalar yapılmaya başlanmış olup 2013 yılı boyunca saha araştırması hazırlıkları tamamlanmış ve mülakatlar yapılmıştır. Şubat 2014 itibariyle mülakatlardan alınan veriler tablolara dönüştürülmüş ve analize tabi tutulmuştur. Çalışma Haziran 2014'te tamamlanmıştır. Süreç, içerisinde çok fazla emek barındırmaktadır. Makalenin ilerleyen kısmında saha araştırması yöntemi uygulanarak Sümer Mahallesi'nden edinilen bulgular değerlendirilecektir.

Teorik açıklamaların ışığında Sümer Mahallesi örneğine bakıldığında bölgenin göç ve göçmen özellikleri dikkat çekmektedir. Görüşülen 192 hane başkanından 153'ünün başından en az bir göç geçmiştir. Mevcut olan bölge halkının %80'i göç tecrübesi yaşamıştır. Bu kişilerin içerisinde birden fazla göç tecrübesi yaşayan kişilerde bulunmaktadır.

Tablo 1. Sümer Mahallesi Alan Çalışmasında Görüşülenlerin Göç Tecrübesi Yaşama Durumu, 2013

	N	Göç Tecrübesi Yaşamış*		Göç Tecrübesi Yaşamamış**		Görüşülenin Yaptığı Göç Sayısı									
		n	%	n	%	1	2	3	4	5	6	7	9	Mean	Medyan
Genel Toplam	192	153	79,7	39	20,3	117	15	10	2	5	2	1	1	1,5	1,0
Marmara	58	19	32,8	39	67,2	10	3	3	1	2				2,3	1,0
Karadeniz	43	43	100,0		0	35	3	1		1	1	1	1	1,4	1,0
Doğu ve G.doğu	61	61	100,0		0	47	7	4		2	1			1,0	1,4
Diğer Bölgeler	30	30	100,0		0	25	2	2	1					1,3	1,0

*Göç tecrübesi yaşamış olan kişiler 'yurtiçine göç edenler' ve 'yurtdışına göç edenler' olmak üzere çeşitlilik göstermektedir.

**Göç tecrübesi yaşamamış olan kişiler yurtiçi ve yurtdışı dâhil hiçbir göç hareketinde bulunmamışlardır.

Sümer'de yaşamakta olan bireylere göç etme sebepleri sorulduğunda, hane başkanlarının %80'i ekonomik sebeplerle göç ettiklerini ifade etmektedir. Ekonomik sebeplerin yanı sıra Sümer'e göç edenlerin göç sebepleri oran sıralamasına göre 'akrabaların yanına gelme', 'savaş-terörden kaçma', 'eğitim', 'evlilik' ve 'kan davası'dır. İnsanların alışkanlıklarını ve yaşam alanlarını değiştirmelerinde en büyük etkenin yaşamalarını idame ettirme kaygısı olduğu görülmektedir. Varolan kaynakların yetersizliği, kişileri yeni kaynaklar bulmaya yönlendirmektedir.

Yaşadıkları bölge göç veren 'itici alan' özelliğini taşıırken, gitmeyi planladıkları bölge göç alan 'çekici alan' özelliğini taşımaktadır.

Taylan Akkayan'a (1979:21-25) göre göçler, güdümlü göç, serbest göç, mevsimlik göç, daimi göç, kademeli göç ve kademesiz göç olmak üzere 6 gruba ayrılmaktadır.

1. *Güdümlü göç*, devletlerin çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik vb. konularda aldıkları kararın tatbikatı sonucunda nüfusta yarattıkları hareketlilik, güdümlü göçü oluşturmaktadır.
2. *Serbest göç*, fertlerin daha iyi hayat şartları, iş imkanları mali olanaklar, emniyet, istikrar ve çeşitli sosyal imkanlar elde edebilmek arzusu ile serbestçe yer değiştirmeleridir.
3. *Mevsimlik göç*, fertlerin yılın belirli dönemlerinde farklı noktalara geri dönme kararıyla gitmeleridir.
4. *Daimi göç*, fertlerin yer değiştirmeye karar vererek hareket ettikleri noktaya geri dönmek kararıyla gitmeleridir.
5. *Kademeli göç*, fertlerin göçlerini göç etmeyi planladıkları noktaya başka bir göç noktası ekleyerek gitmeleridir.
6. *Kademesiz göç*, fertlerin göç etmeyi planladıkları noktaya doğrudan göç etmeleridir.

Yapılan çalışmada görüşülen kişilerin göç hareketlerinin hangi grupta yer aldığına bakıldığında, büyük çoğunluk iç göç gerçekleştirerek serbest, kademesiz ve daimi göç hareketini bir arada tecrübe etmiştir.

Görüşülen hane başkanlarının %80'ininin göçmen olduğu belirtilmiştir. Kişilerin şuan İstanbul'da yaşıyor olmalarına rağmen kendilerini nereye ait hissettikleri sorulduğunda Karadeniz Bölgesi doğumlu hane başkanlarının %100'ü kendisini Karadeniz Bölgesi'ne, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlu hane başkanlarının %80'i kendisini doğduğu bölgeye ait hissettiğini söylemiştir. Sümer Mahallesi'nde yaşayan hane başkanlarının ilk göçlerinde ayrıldıkları yerlerin idari ayrımları sorulduğunda %40'ı köy, %47'si ilçe, %13'ü il merke-

zinden göç ettiğini söylemiştir.2013 yılında Sümer'de yaşayan her 10 hane başkanından 9'u ilk kent tecrübesini bu mahallede yaşamaktadır. Farklı bölgelerden gelmiş olan hane başkanlarının temel ortak noktaları kentle ilk defa Sümer'de tanışmalarıdır.

Sümer'de yaşayan hane başkanlarının %30'u Karadeniz Bölgesi'nden, %22'si Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden, %20'si Doğu Anadolu Bölgesi'nden, %10'u İç Anadolu Bölgesi'nden , %18'i ise diğer bölgelerden göç etmiştir. Ege Bölgesi'nden göç eden yalnızca bir hane başkanı bulunmaktadır. Bu verilere göre yaşanan bölgenin itici alana dönüşmesi durumunun Türkiye'de bölgesel farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Göçmen olarak tanımladığımız hane başkanlarının %96'sı ilk göçünü doğrudan İstanbul'a yapmıştır. Görüşülen 192 kişiden 9'u yurt dışı doğumlu olup, Türkiye'ye göç etmiştir. 3 hane başkanı Afganistan'dan göç etmiş olup, diğer hane başkanları ise Azerbaycan, Bulgaristan, İran, Kazakistan, Türkmenistan ve Yugoslavya'dan göç etmiştir. Sümer göçmen çeşitliliği açısından özgün bir mahalledir.

Sümer Mahallesi'nde görüşülen hane başkanlarının yaş ortalamaları 45 olup ilk defa bir göç hareketinde bulunma yaşları ortalama 17 olarak tespit edilmiştir. Hane başkanlarının en fazla göç ettiği yaş aralığı 15-19 iken, en az göç edilen yaş aralığı 35-39'dur. Marmara Bölgesi doğumlu hane başkanlarının göç ettiği en erken yaş aralığı 0-4 iken, en geç yaş aralığı 30-34'tür. Karadeniz Bölgesi doğumlu hane başkanlarının göç ettiği en erken yaş aralığı 0-4 iken, en geç yaş aralığı 25-29'dur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlu hane başkanlarının göç ettiği en erken yaş aralığı 0-4 iken, en geç yaş aralığı 40-44'tür. Diğer Bölgeler doğumlu hane başkanlarının göç ettiği en erken yaş aralığı 5-9 iken, en geç yaş aralığı 40-44'tür.Sümer'de görüşülenlerin kentsel dönüşüm projesi kapsamında yeni bir göçü tecrübe etme yaşları, ortalama yaş açısından bakıldığında ilk göçlerine nazaran farklılık göstermektedir.

Ülkemizde en çok göç alan bölgelere baktığımızda ise birinciliği Marmara Bölgesi üstlenmektedir. Konuşulan hane başkanlarının ilk

göç ettikleri bölge Marmara'dır. İlk göçlerde Marmara Bölgesi'ne göç edilen illere bakıldığında, her göç eden 10 göçmenden 9'u doğrudan İstanbul'a göç etmiştir.

Yapılan mülakatlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlu ailelerden biri göç hikâyesini şu şekilde anlatmaktadır: “*Terör vardı memlekette, bir sabah aniden evimizi bastılar, kahvaltı yapıyorduk ailecek. Bir parça ekmeğe vardı elimde, o ekmeğe dışında bir şey yiyemedim akşama kadar. Hep birlikte toplanıp Adana'ya göç ettik. O günü hiç unutmuyorum.*”

Konuşulan hane başkanlarından göç edenlerin ilk göçlerinde ortalama kalış süresi 21,4 yıldır. Sümer Mahallesi'nde mülakat yapılan hane başkanlarının %24'ü birden fazla göç yapmıştır.

Hane başkanlarına yaşadıkları ilk göç tecrübelerini kimlerle yaşadığı sorulduğunda en çok alınan cevap “*Yalnızdım.*” olmuştur. Mülakatlarda görüşülen kişilerin neredeyse tamamı evlidir. Kişilerin kentsel dönüşüm kapsamında yaşayacakları bu mekânsal değişim ve yapmayı düşündükleri göç hareketi, ilk göçlerindeki gibi birey olarak değil, aile bazında olacaktır. Mahallede bulunan evlerde yaşayan kişi sayısı ortalaması 4'tür. Evlerde bulunan kişi sayıları 1-12 arasında çeşitlilik gösterecek kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Mahallede yalnızca çekirdek aileler değil, geniş aileler de bulunmaktadır. Görüşme yapılan her 10 haneden 8'inde çocuk bulunmaktadır. Dolayısıyla hane başkanlarının yaşayacakları bu dönüşüm ve neticesinde edinecekleri göç tecrübesi farklı olacaktır. Etkilenen kişi sayısının ve hane başkanının şu anda sorumluluklarının fazla olması göç ve sosyo-ekonomik dönüşüm açısından yeni manzaralar doğuracaktır.

Görüşülen hane başkanlarının %36'sı kentsel dönüşüm dâhilinde verilecek olan dairelerin dışında bir yere taşınacak olup, %95'i tercihini gene İstanbul'dan yana kullanacaktır.

İstanbul'da uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin birçok semte gerçekleştirildiği görülmektedir. Her projeden doğacak olan yaklaşık

%40'lık bir nüfus hareketinin neler doğuracağı ise henüz bilinmemektedir.

Sümer Mahallesi örneğinde ve diğer kentsel dönüşüm projelerinde bireylerin 'göç' terimi içerisinde yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Kişiler kentsel dönüşüm projesi dâhilinde onlar için yapılan konutlara taşındıklarında, idari ayrımları ile yaşadıkları ilçeler değişmemektedir. Fakat kişilerin bunu kendi iradeleriyle yapmamaları, göçü doğuran ve yürüten faktörün dıştan gelen bir durum olması ve yaptıkları göçün kapsamı dolayısıyla yeni bir tanımlama gerektirmektedir.

Yapılan saha araştırması sonucunda, bölgedeki nüfus hareketliliğinin "göç terminolojisi" dâhilinde değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır. Göç terminolojisinde kentsel dönüşüm projeleriyle 'yeniden bir nüfus hareketliliği durumunu' karşılayan herhangi bir kavrama rastlanmamaktadır. Kentsel dönüşümün ülkemizde yeni yeni tecrübe ediliyor olması, konuyla alakalı yeni kavramların da geliştirilmesini gerektirmektedir. Çalışma esnasında yapılan derinlemesine mülakatlardan alınan cevaplar neticesinde, bu nüfus hareketliliği için tarafımdan yeni bir kavram üretilmiştir. Bu yeni kavram *öngörüsüz göç* olarak adlandırılmış olup aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

Öngörüsüz Göç: "Göç yönü kentten kıra, kentten kente veya aynı kent içinde başka bir semte şeklinde çeşitlilik gösteren, bireysel göç hareketinden daha geniş boyutta olup genellikle aile bazında gerçekleşen, göç etme kararının bireylerin rızaları dışında verildiği ve yaşam alanlarını kendi güçleri nispetinde seçmek zorunda bırakıldığı göç hareketidir."

Kentsel dönüşüm sonrasında kişilerin 'taşınma' konuları her hane de gündeme gelerek alınan kararların farklılıklar gösterdiği ve ailelerin yeni bir göçe hazırlandığı görülmüştür. Kişilerin dönüşüm öncesi yaşadıkları hanelerin mevcut sosyo-kültürel durumları, geleceğe dair verecekleri kararlarda bizlere ipucu sunmaktadır. Ayrıca dönüşüm sonrası göremeyeceğimiz sosyal yapıyı bizlere göstereceği düşünülmektedir.

Sümer Mahallesi'nin Mevcut Kültürel Yapısı Bağlamında Uygulanan Kentsel Dönüşüm Projesinin Değerlendirilmesi

Sümer Mahallesi'nde bulunan ailelerin tamamı apartman dairesinde oturmaktadır. Mahallede bulunan binalar ortalama 5 katlıdır. Kentsel dönüşüm projesiyle yapılan sitede yer alan bloklar ise 16 katlıdır. Görüşülen hane başkanlarına “*Nasıl bir konutta oturmak istersiniz?*” sorusu sorulduğunda yalnızca %16'sı “site” cevabı vermiş olup %68'i “müstakil bir ev”de oturmak istediğini söylemiştir. Kişilerin kentsel dönüşüm öncesinde yaşadıkları konut türü apartman olup projeye verilen konutlar ise site şeklindedir. Bu farklılık neticesinde gelen site kuralları, merkezi ısınma ve site yönetimi gibi yeni uygulamalara alışılması yeni manzaralar doğuracaktır. İstanbul'a göç ederek gelen bireylerin şu an bir apartmanda yaşıyor ve siteye dönüştürülmelerine karşın müstakil bir evde oturmak istemeleri ise düşündürücüdür.

Mahallede yaşayan hane başkanlarının %76'sı aylık olarak apartman aidatı ödemektedir. Ödenen ortalama aidat miktarı 13 TL'dir. Hane başkanlarından dönüşüm için yapılan siteye taşınacak olan hane başkanlarının ödeyecekleri aylık aidat miktarı ortalaması 124 TL'dir. Şu an mevcut bütçelerinden apartman aidatı için ayırdıkları miktarın yaklaşık 10 katını ayırmaları gerekmektedir.

Sümer Mahallesi'nde bulunan apartmanlarda ‘asansör’ olan apartman sayısı yok denecek kadar azdır. Mahalleli, taşınacakları sitede bir vasıta olarak asansörü ilk defa kullanmaya başlayacaktır. Dönüşüm projesi yapılan Tepeüstü-Ayazma'daki sitelerde gecekondudan siteye geçen bireylerin asansörde ‘bebek uyuttukları’ ve ‘çekirdek çitlettikleri’ görülmüştür. Tepeüstü örneği bu şekilde iken Zeytinburnu'nda adaptasyon süreci nasıl olacak bilinmemektedir. Mülakatlar neticesinde özellikle yaş ortalaması yüksek olan bireylerin yeniliklere verecekleri reaksiyonların farklı olacağı düşünülmektedir.

Sümer Mahallesi'nde görüşme yapılan hane başkanlarının yarısından fazlası ev sahibidir. Sümer Mahallesi'ndeki kira miktarları İstanbul'un diğer semtlerine nazaran düşüktür. Bölgede kiracılarla mülakat

yapılırken kiracıların birçoğu “*Buranın kirası uygun, işimizde yakın ondan burada oturuyoruz*”, “*Kentsel dönüşümde kiracılar ne olacak, biz ev sahibimizle o siteye geçsek oranın kirasını ödeyemeyiz. Şimdi bize taşın diyorlar biz nereye taşınacağız?*”, “*İstanbul’da bu kadar uygun kirası olan ev bulamayız.*” demişlerdir. Mahallede ortalama kira miktarı 550 TL’dir.

Sümer’de bulunan evlerin ortalama oda sayısı 3’tür. Evdeki oda başına düşen kişi sayılarına bakıldığında, bu oranın en fazla görüldüğü evlerde hane başkanları Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlu iken, odabaşına düşen kişi sayısının en düşük olduğu evler Marmara Bölgesi doğumlu hane başkanlarına aittir. Kentsel dönüşüm projesi dâhilinde yapılan sitede 1+1 daireler de bulunmaktadır. Dönüşümde hesaplamalar metrekare birimi üzerinden yapılmaktadır. Ailelerin Sümer Mahallesi’nde mevcut olan daireleri 3+1 olsa dahi, proje kapsamında yapılan %25’lik alan kesintisi ile ailelere düşen yeni daireler 1+1 olabilmektedir. Geniş ailelerin 1+1’lik dairelere taşınması söz konusudur. Hane başkanlarına “*Bir ev en az kaç odalı olmalıdır?*” sorusu sorulduğunda verilen cevaplar en az 4 odalı olması gerektiği yönündedir. Kişilerin aile olarak ihtiyaç duydukları ve kendi tercihleri sonucunda edindikleri dairelerden, daha az bölümü olan dairelere taşınarak yeni bir yaşama ayak uydurmaları gerekmektedir.

Sümer’de görüşülen 192 haneden yalnızca 4’ünde Amerikan mutfak bulunmaktadır. Mahalleli için yapılan sitelerde dairelerin bir kısmının Amerikan mutfaklı olarak tasarlanmış olması en çok şikâyet edilen noktalardan biridir. Mahalleli, yapılan mutfakların Amerikan mutfak olmasıyla ilgili şikâyetini şu şekilde anlatmaktadır: “*Benim misafirim çok geliyor, ben tesettürlüyüm. Şimdi evde misafir varken ben mutfakta nasıl yemek yapacağım?*”, “*Evin zaten bir tek odası var. Oda salon. Diğer oda yatak odası. Salonu da mutfakla birleştirmişler.*”, “*Salonun koltukları hep yağ yemek kokacak.*” Sahada “Laz Amca” olarak andığımız kişi ise, “*Bu yaştan sonra ben viskimi içeceğim? Biz Amerikalı mıyız? Ne yapacağız Amerikan mutfacı?*” demiştir.

Sümer Mahallesi'nde bulunan dairelerin hemen hepsinde balkon bulunurken yeni yapılan sitedeki dairelerin bir kısmında balkon olmaması en çok şikâyet edilen noktalardandır. Dairelerde balkon olmamasıyla alakalı ise, "Sitede balkon yok. Site yönetimi de cama halı asamazsınız, çamaşır asamazsınız diyor. Biz kalabalık bir aileyiz. Ben bu kadar kişinin çamaşırını nerede kurutacağım?"demektedir. Mahallede bulunduğumuz dönemlerde yaşayanların balkonlarında halı silkeledikleri, halı ve çamaşır astıkları görülmüştür. Şu anda aktif olarak kullandıkları balkonlar siteye taşındıklarında ya olmayacak ya da balkonları olsa dahi site kurallarından dolayı bugün kullandıkları şekilde kullanamayacaklardır.

Hane başkanlarının yalnızca %36'sının evinde alafranga tuvalet bulunmaktadır. Sitede ise tüm dairelerde alafranga tuvalet yerleştirilmiş olup çoğu dairede alaturka tuvalet yer almamaktadır. Alafranga tuvalet için ise mahalleli "...tuvalet banyoyu bir yapmışlar, orası da küçük... Biz şimdi nasıl abdest alacağız? Bizim dinimize, kültürümüze uygun mu?..." diyerek yakınmaktadır.

Mülakatlarda kişilerin sahip olduğu beyaz eşya ve mobilyaların bilgileri de alınmıştır. Mülakat için gidilen bazı hanelerde LCD ve Plazma TV olduğu halde evde koltuk bulunmadığı görülmüştür. Kültürel olarak hala yer minderi kullanmaya devam eden ama bir şekilde teknolojiyle entegre olabilen hanelerle karşılaşmıştır. İlk karşılaştığında bize şaşırtıcı gelse de, araştırmada yer alan grup arkadaşlarıyla konuşulduğunda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlu Hane Başkanlarının hanelerinde böyle manzaralar olduğu anlaşılmıştır.

Mahalleye göç ederek yerleşen hane başkanlarının Sümer'e gelme yıllarına bakıldığında en erken gelenler Karadeniz Bölgesi doğumlu hane başkanları olup en yakın dönemlerde gelen hane başkanlarının ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlu hane Başkanları olduğu tespit edilmiştir.

Mülakatlar esnasında aile apartmanlarında yaşayanlar olduğu tespit edilmiştir. Kişilerin yaşadıkları mekânda ailelerinden olan bireylerle

belirledikleri kuralların ve düzenin siteye geçişle birlikte dışına çıkılacaktır. Sümer'de toplumsal ilişkilerle düzenlenen yapı; 'kayınvalide ve gelinin hangi katta oturacağı', 'büyük eltinin mi yoksa küçük eltinin mi üst katta oturacağı' gibi sosyal ilişkiler üzerine kuruludur. Şu an ise sitede 16 kat içerisinde farklı ailelerle birlikte bir yaşama geçiş yapılmaktadır. Mülakatlarda mahalleli bizlere "Biz kendi apartmanımızda pijamayla, eşofmanla kapıya çıkıyoruz. Sitede her katta 3-4 daire var. Şimdiki kadar rahat hareket edemeyeceğiz." demişlerdir. Bazı aileler çekirdek aile durumundayken sitede az sayıda daire verilmesiyle birlikte geniş aileye dönüşmüştür. Sümer'de ayrı oturan bazı kayınvalide-gelinler ve baba-kızlar dönüşüm sonrası tek dairede yaşama geçmiştir.

Sümer halkı için yapılan site içerisinde özel mülk olarak mahalleli dışında daire satın alan kişiler bulunmaktadır. Yapılan gözlemlere göre, siteye ev satın alarak gelenler ekonomik durumu iyi olarak nitelendirilebilecek durumdadır. Mahalleden siteye taşınanların büyük bir kısmı bu durumdan rahatsız olmaktadır.

Görüşülen her 10 hane başkanından 8'inin Zeytinburnu'nda oturan akrabası bulunmaktadır. Hane başkanlarının aynı semtte bir akrabasının bulunma oranı sırasıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Karadeniz, Marmara ve Diğer Bölgeler'dir.

Görüşülen hane başkanlarının yaşadıkları apartmanda akrabası olma durumuna bakıldığında, Marmara Bölgesi doğumluların %50'si akrabası ile aynı apartmanda oturmakta olup Karadenizli hane başkanlarının %30'u, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlu hane başkanlarının %20'si, Diğer Bölgeler doğumlu hane başkanlarının %10'u akrabası ile aynı apartmanda yaşamaktadır.

Mülakat yapılan hane başkanlarının yaklaşık tamamının memleketinde akrabası olup her 10 hane başkanından 7'si memleketine gitmektedir. Memleketine giden hane başkanlarının yarısı bunu her sene düzenli olarak gerçekleştirmektedir. Hane başkanlarının şehre göç etseler dahi hala memleketleriyle ilişkilerinin devam etmesi durumu söz konusudur.

Görüşülen her 10 hane başkanından 8'i Sümer'de yaşamaktan memnundur. Mülakat yapılan hane başkanlarının mahallelerinde yapılan kentsel dönüşüm projesi hakkında ne düşündüğü sorulduğunda %20'si bu projenin *hem olumlu hem olumsuz* yanları olduğunu söylemiş, %30'u proje hakkındaki görüşünün *olumlu* olduğunu söylemiş, %50'si ise *olumsuz* olduğunu belirtmiştir. Görüşülen her 2 kişiden 1'i projeden memnun olmasa da sürece müdahildir.

Saha araştırması temelli veriler sunularak göç ve kültür bağlamında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu verilerin ardından konu ile alakalı fikir ve önerilere yer verilecektir.

Sonuç ve Öneriler

Kentsel dönüşüme müdahil kişilerden alınan yorumlar ve şikâyetler neticesinde projelerle alakalı bazı önerilerde bulunulacaktır:

Çalışma yapılan Zeytinburnu Sümer Mahallesi mevcut yapısı apartmanlardan oluşurken kentsel dönüşüm projesiyle birlikte site haline getirilmektedir. Kültürel atıflar içeren apartman isimleri, sokak isimleri bugün blok numaralarına dönüşmüştür. A1, B3 şeklinde olan blok numaralandırmaları yerine mahallelinin ortak belirleyeceği bir isimlendirme yapılması ile mahalleye ait atıfların devamı sağlanabilir.

Kentsel dönüşüm için yapılan siteler yalnızca mahalleliye ait olmalıdır. Şu an kentsel dönüşümle birlikte taşınanların beraberinde özel satılan dairelere gelen yeni ev sahipleri de bulunmaktadır. Mahalleden taşınan halkın ilk site deneyimi olduğu düşünülmeli ve kendi alışkın olduğu grupla birlikte hayatına devam etmeleri sağlanmalıdır. Satılan dairelere gelir seviyesi açısından orta ve üst gelirli haneler taşınmıştır. Zeytinburnu Sümer Mahallesi'nden taşınanlar ise genellikle gelir seviyesi düşük hanelerdir. İki farklı sosyo-ekonomik yapının çatışmaması için önlemler alınmalıdır.

Dönüşüm için yapılan sitelerin aidat miktarının belirlenmesi konusunda hassas bir tutum sergilenmelidir. Gelirleri asgari düzeyde olan kişilerin 150 TL ve üzeri aidat ödemeleri haneleri hayli zorlayacaktır.

Dönüşüme dâhil edilen dairelerden metrekare kesintisi yapılmamalıdır. Kesintinin mecburi olduğu durumlarda borçlandırma yapılmamalıdır. Yapılan projelerde kişilerin aile büyüklükleri ve mekân kullanımları göz önünde bulundurulmalıdır. Kentsel dönüşüm için inşa edilen sitelerde 1+1 daireler yapılmamalıdır. Yapılan dairelerde alışkın olunmayan biçimde Amerikan mutfak gibi tasarımlar kullanılmamalıdır. Anadolu kültüründe genellikle pişirmesi zahmetli yemekler yapılarak evlerde kalabalık misafirler ağırlanmaktadır. Evlerin tasarımında bu hususlara dikkat edilmelidir. Balkon olmayan daireler yapılmamalıdır. Kent yaşantısında insanların tek hava alabildikleri yer olarak balkonlar kalmıştır. Yemek yemek, çamaşır kurutmak vb. birçok işlevi olan balkonlar hanelerde ciddi önem taşımaktadır. Yeni projelerde bu göz önünde bulundurulmalıdır. Yapılan dairelerde yalnızca alafanga tuvalet bulunmamalıdır. Alafanga, bizim ülkemizde son yıllarda yaygınlaşan bir tuvalet türüdür. Fakat bugün hala orta yaş ve üstü olan kişilerimiz alaturka tuvalet dışında bir tuvaleti kullanmamaktadır. Bazı hanımlar ise alafanga tuvaleti steril bulmadıkları için tercih etmemektedir. Kişilerin evlerine istedikleri ve alışkın oldukları tuvalet / banyo türüne göre tasarım yapılmalıdır.

Dönüşüm sebebiyle yeniden düzenlenen mahallelerde yeşil alan oranı artırılmalıdır. Yapılan araştırma sırasında mahallesi dışında gezmeye gidemeyen bireyler olduğu görülmüştür. Kişilerin stresli hayatlarını ve dar alanlarını genişletecek çözümler bulunmalı, yeşil alanların oranı fazlaştırılmalıdır.

Farklı bölgelerden, farklı coğrafyalardan ve kültürlerden gelen insanların tek tip bir apartmana, siteye sığdırılması ve önceden belirlenen kurallar koyulması kişiler açısından zorlayıcıdır. Kişilerin gerek evlerinde buldukları eşyalar, gerek evi kullanımları entegre oldukları kültürle ilişkilidir. Şu an oturdukları evleri yaşam biçimlerine göre seçebilen haneler, dönüşümde zorunlu olarak onlar için yapılmış hanelere taşınmak durumunda kalmaktadır.

Şu an aile apartmanında yaşamakta olup durumdan memnun olan kişiler dağıtılmamalıdır. Akraba olan ve yakın oturmaya devam etmek

isteyen hanelere sitede aynı imkânlar sunulmalıdır. Sahip oldukları bağlılık ve aidiyet hissini bir anda yok edilmesinin önüne geçilmelidir.

Dönüşüm sürecinde mahallenin yerlileriyle iş birliği yapılmalıdır. Mahallede sözü geçen, herkesi tanıyan kişilerin dönüşümü desteklemeleri projenin işleyişini hızlandıracaktır. Bu öneri mahallede yaşamakta olan bir beyefendi tarafından verilmiştir. Kendisi, dönüşüm sürecinin çok uzun sürmesinin sebebinin mahallelinin ikna edilememesi olduğunu söylemiştir. *“Bu mahallede doğmuş büyümüş sözü geçen biriyle anlaşsalar da herkesi ikna edebilirlerdi ve iki tarafta bu kadar yıpranmazdı”* demiştir.

Dönüşüm süreci yıllarca sürmemelidir. İnsanları kaygılandıran ve kararsızlığa sürükleyen bu sürecin en az sancıyla atlatılması sağlanmalıdır. Yapılan çalışma esnasında mahallelinin hemen hepsi ailesindeki huzurun etkilendiğini söylemiştir.

Dönüşüm projesi hazırlanan bir mahallenin dönüşüm öncesinde ayrıntılı ve nitelikli bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Bu araştırma antropoloji biliminin metodolojisinden istifade edilerek, göç konusunda çalışmalarda bulunan, saha tecrübesi olan antropologlarla yapıldığında detaylı kültürel örüntüleri kapsayan bilgilere ulaşılabilecektir. Bu bilgiler neticesinde hazırlanan projeler, bölgenin geçmişiyle ve bugünüyle yenilenmesini sağlayacaktır. 2013 yılında derinlemesine mülakat yöntemi uygulayarak gerçekleştirilen bu saha araştırması gibi sistemli bir çalışma metodu izlenerek dönüşüm projesi uygulanacak olan mahallelerin genel, demografik, ekonomik, sosyal ve mekânsal durumu tespit edilebilir. Bu tür çalışmalar tasarlandığı takdirde kent- sel dönüşüm uygulamaları daha sağlıklı sonuçlar verecektir.

Kaynakça

Akçakaya, İ. (2008), *“Measuring The Impact Of Culture On Urban Regeneration Toward Prospects For İstanbul Ecoc 2010: The Case Of Zeytinburnu Culture Valley Project”*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Technical University, Institute of Science And Technology.

- Akkar, Z. M.(2006), “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar ve Türkiye”, *Planlama Dergisi*, Sayı:2, 29-30.
- Akkayan, T. (1979), *Göç ve Değişme*, Edebiyat Fakültesi Yayınları Basımevi, İstanbul.
- Arlı, A. (2005), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:3, Sayı:6, 283-352.
- Arslan, H. (2011), “*Sosyal Dışlanma ve Kentsel Haklar Bağlamında Türkiye’de Kentsel Dönüşüm: İzmir- Narlıdere Kentsel Yenileme Uygulaması (NAR-KENT Projesi) Örneği*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aşık, R. (2007), “*Kentsel Dönüşüme Aktörlerin Bakışı: Zeytinburnu Pilot Bölgesi Örneği*”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Atik, M. (2014), “*Yenilenen Kentler Dönüşen Kentliler: İstanbul-Zeytinburnu Örneği*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, O. (2008), “*Kentsel Yaşam Kalitesi Değerlendirmesinde Bulanık Küme Modeli: Örnek Alan: Zeytinburnu İlçesi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın, T. (2013), “*Zeytinburnu’nda Kentsel Ayrışma*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Bilgili, A. E. (2011), “Şehir ve Kültür, Eşsizliğin Doruk Noktası: İstanbul”, Bilgili, A. E. (Ed.), *Şehir ve Kültür: İstanbul*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 375-399.
- Chambers, I. (2005), *Göç, Kültür, Kimlik* (Çev. İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çakırer, Y. (2012), “*İstanbul-Zeytinburnu’nda Ulusötesi Kentleşme Aktörleri Olarak Türk Kökenli Göçmenler*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Çatalbaş, F. (2011), “*Kentsel Dönüşüm Projelerinin Mekansal ve Sosyo-Ekonomik Etkileri: Diyarbakır İli Suriçi Bölgesi Örneği*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı.

- Dayıoğlu, O. (2006), “*Kentlerin Gelişiminde Dönüşüm Projeleri: Süreç ve Aktörlerin Tanımlanması, Zeytinburnu Örneği*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, A. M. (2009), “*İmar Planı Değişikliklerinin Değerlendirilmesi Zeytinburnu Örneği*”,Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demirkıran, S. (2008), “*Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği*”, Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Demirsoy, M. S. (2006), “*Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliđi Üzerindeki Etkisi (Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi Örnek Alan İncelemesi)*”, Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erder, S. (2011), *İstanbul’a Bir Kent Kondu Ümraniye*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Günaydın, B. (2014), “*Sümer Mahallesi’ne Göç ve Kentsel Dönüşüm*”, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü.
- Harvey, D. (2011), *Umut Mekanları* (Çev. Zeynep Gambetti), Metis Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2012), *Sermayenin Mekanları*,(Çev. Başak Kıcı, Deniz Koç, Kıvanç Tanrıyar, Seda Yüksel), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Harvey, D. (2013), *Asi Şehirler* (Çev. Ayşe Deniz Temiz), Metis Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. (2013), *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler* (Çev. Bahar Tırnakçı), Timaş Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. (2003), *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme* (Çev. Abdülkerim Sönmez), İmge Kitapevi, İstanbul.
- Kayacan, T. (2010), “*Kentsel Dönüşümde Halkın Katılımının Rolü ve Önemli Zeytinburnu ve Karanfilköy Örnekleri*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Keleş, R. (2005), “*Kent ve Kültür*”, *Mülkiye*, c. 29, sy. 246, 9-18.

- Nerse, S. (2010), "*Kentsel Dönüşüm Projesi Çerçevesinde Zeytinburnu Tekstil İşçilerinin Geleceği*", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, E. (2012), "Kent Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar", Alver, Köksal (Ed.), *Kent Sosyolojisi*, Hece Yayınları, Ankara, 151-177.
- Özden, P. P. (2008), *Kentsel Yenileme*, İmge, Ankara.
- Özmen, A. Z. & Emre, H. (2012), "Yaşanabilir Kentler Ekseninde Göç Olgusu", *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*1-2 Ekim 2012, 456-460.
- Tekeli, İ. (2008), *Göç ve Ötesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ. (2014), *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Türkün, A., Şen, B., Ünsal, Ö. B., Aslan, Ş. & Yapıcı, M. (2008), "İstanbul'da Eski Kent Merkezleri ve Gecekondu Mahallelerinde Kentsel Dönüşüm Ve Sosyo-Mekansal Değişim", TÜBİTAK Projesi, Proje No:108K134, İstanbul.
- Uluslararası Göç Örgütü (2009), *Göç Terimleri Sözlüğü*, Uluslararası Göç Örgütü Yayınları, Cenevre.